

Совгіра С.В., Гончаренко Г.Є., Лаврик О.Д.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ВПЛИВ НА БІОРІЗНОМАНІТТЯ БАСЕЙНУ РІЧКИ ЧОРНИЙ ТАШЛИК АНТРОПОГЕННИХ ЧИННИКІВ

Басейн Чорного Ташлика знаходиться на Придніпровській височині. Довжина річки 135 км, площа басейну 2387 км². Річка бере початок з джерела біля с. Іванівки Кіровоградської області. Протікає Новоукраїнським, Добровеличківським і Вільшанським районами Кіровоградської області та Первомайським районом Миколаївської області. Долина переважно коритоподібна, ширина до 6 км, глибина до 100-120 м. Заплава завширшки 200 м. Річище помірно звивисте, ширина 20 м. Похил річки 0,81 м/км. Основні притоки: Ташлик, Грузька (ліві), Плетений Ташлик (права). Територія басейну підвищена, абсолютні висоти досягають 220 м, відносно слабо розчленована балками і ярами. Глибина розчленування поверхні складає 140-210 м. Балки, як правило, довгі, вторинні форми рельєфу виражені слабо, що вказує на менш активну інтенсивність розвитку ерозійних процесів. Тут серед еродованих земель переважають слабо змиті ґрунти.

Найбільш розповсюдженими в природному рослинному покриві є сильно змінені формації різнотравно-кострицево-ковилових степів. Вони розповсюджені на пасовищних ділянках, на схилах річкової долини та байраків. Тут же зустрічаються невеликі байрачні ліси з насадженнями дубу, бересту, клену татарського. В заплаві річки та по днищах байраків розташовані зарості очерету звичайного. Природна рослинність займає приблизно 3,4% від загальної площі басейну. Прируслова частина долини місцями вкрита заплавними лісами, у деревостані яких переважає тополя біла, вільха клейка, верба ламка. Нижній ярус каньйону ріки, тальвеги та схили балок зайняті наскельними дібровами. У складі цих низькобонітетних дерево-чагарникових рідколісь відзначені дуб звичайний, берест, липа серцелиста, ясен звичайний,

яблуня рання, груша звичайна, клени татарський і польовий, глід оманливий, калина цілолиста, бруслини бородавчаста та європейська, терен степовий та ін. У трав'янистому покриві переважають яглиця звичайна, бугила лісова, тонконіг дібровний, рідше зустрічаються купини широколиста та багатоквіткова, конвалія звичайна, шоломниця висока, фіалка запашна та приємна. Оскільки досліджувана територія складена різноманітними ландшафтами, то населення наземних безхребетних складене багатьма систематичними групами та видами і представлене різними екологічними угрупованнями. Населення безхребетних тварин зазначеної території включає комплекси широко розповсюджених та звичайних (еврибіотичних та політопно-степових), степових, степово-чагарникових, чагарниково-узлісних видів. Менше представлені типово-лучні, кам'янисто-степові, лісові та болотяні комплекси. Але, не зважаючи на загальне збіднення фауни, ще зустрічаються й відносно звичайні, а на окремих ділянках деякі цінні види. Загальний фон населення безхребетних на усіх територіях складений переважно комахами, павуками та наземними червононогими моллюсками. Комахи представлені в фоні 180-230 видами. Як наслідок постійного впливу антропогенних чинників (випасання худоби, сінокосіння, розорювання основних рівнинних ділянок та інші форми господарської діяльності) відбувається збіднення складу типово степових груп та зникнення значної кількості видів. Крім загального стану фауни певне значення має наявність та стан цінних видів. У порівнянні з іншими місцевостями обсяг та склад таких видів тут невеликі, але зустрічаються види, які занесені до Червоної книги України та Європейського Червоного списку.

За результатами обстеження території видовий склад батрахофауни складає 10 видів. Більшість з них за походженням належить до середньоевропейської групи. Шість видів земноводних включені до регіонального списку рідкісних видів фауни Кіровоградської та Миколаївської областей: тритон звичайний, тритон гребінчастий, кумка звичайна, жаба гостроморда, жаба трав'яна, ропуха звичайна.

Герпетофауна представлена мідянкою, лісовим полозом (занесений до Червоної книги України), зеленою ящіркою, водяним вужем та болотяною черепахою. Птахів налічується до 120 видів, ссавців - 28 видів.

На видовий склад рослинних угруповань і тваринного населення впливає забруднення навколишнього середовища викидами в атмосферне повітря. В басейні річки Чорний Ташлик переважає забруднення атмосферного повітря від пересувних джерел. У Новоукраїнському районі від стаціонарних джерел викинуто в атмосферне повітря 0,9 тис. т шкідливих речовин, від пересувних джерел в атмосферне повітря викинуто 1,3 тис. т забруднюючих речовин [1, с.27, 29]. В основному викиди від залізничного транспорту, що складає 12,2% від загальної кількості усіх викидів [1, с.33]. В перерахунку на одну особу в атмосферне повітря від стаціонарного забрудника припадає 19,8%, а від транспорту - 26,6% забруднюючих речовин.

В басейні річки Чорний Ташлик на території Новоукраїнського району знаходиться 29,5 кг/км² небезпечних відходів I-III класів небезпеки у спеціально відведених місцях та на території підприємств.

У Новоукраїнському районі для господарського використання із природних водних об'єктів забрано 0,579 млн. м³ прісної води, скинуто забруднених стічних вод - 0,218 млн. м³, із них без очистки (чистих) - 0,059 млн. м³, очищених - 0,033 млн. м³.

Низька культура господарської діяльності супроводжується розораністю земель до урізу води, зведенням лісів, знищенням заплавних лук, недбайливим зберіганням добрив та отрутохімікатів, розміщенням тваринницьких ферм у водоохоронних смугах. Внаслідок цього масштаби забруднення поверхневих вод набувають загрозливого характеру.

У досліджуваному нами регіоні антропогенними чинниками, які впливають на біорізноманіття є:

- незбалансований розвиток водогосподарських комплексів, що зумовлює диспропорцію між потужностями систем водопостачання і очисних споруд каналізації, що з року в рік продовжує наростати (м. Новоукраїнка). Так як

будівництво природоохоронних комплексів органами місцевої влади у складних екологічних умовах практично зупинилося;

- діючі споруди каналізації не здатні забезпечувати очистку стоків до норм гранично допустимих концентрацій, головним чином, через скиди у каналізацію виробничих стоків промислових підприємств;
- неконтрольоване і незаконне скидання підприємствами різного типу власності стоків в каналізаційні мережі, які виводять з ладу очисні споруди;
- посилене забруднення атмосферного повітря, ґрунтів та водних ресурсів залізничним транспортом (ст. Помічна);
- змивання поверхневими стоками з полів у річку, ставки, струмки мінеральних добрив, отрутохімікатів і пестицидів;
- низька екологічна культура населення: засмічення приберегової смуги побутовими відходами, сміттєзвалищами, брудом від миття автотранспорту, неорганізований відпочинок на території річки із несприятливими для цього ґрунтовими умовами.

В басейні річки Гнилий Тікич існують окремі території, які призначені для їх збереження, які ще мають природні властивості. До цих територій відносяться кілька заказників місцевого та загальнодержавного значення. Це - ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Чорно-Ташлицький», який розташований в місці злиття двох повноводних річок - Синюхи та її притоки Чорного Ташлика. На крутих схилах до річки, де граніти створюють своєрідні печери, сформувався петрофітний комплекс. Більша частина схилу поросла степовими рослинами: це рідкісний вид - вишня степова, яка тут цвіте і плодоносить, а також карагана кущова, у великій кількості зустрічається і рідкісний петрофітний вид - кизильник чорноплідний. Різноманітність кущових рослин доповнюють види більш північних районів - крушина ламка, бруслина європейська, також середньоземноморський вид - калина-гордовина. Трав'янистий покрив відрізняється мозаїчністю і характеризується багатим видовим складом.

Заповідне урочище «Кальмазівське» розташоване на східному схилі долини р. Чорний Ташлик - притоки р. Синюхи біля с. Кальмазово. Це добре збережена ділянка степового та петрофітного рослинного світу. Вона знаходиться на стрімкому схилі з численними виходами гранітів, які утворюють плескуваті брили. Саме на цих кам'янистих ділянках розміщується петрофітна рослинність, яка займає значну площу і відрізняється широким флористичним спектром. На більш вирівняних ділянках переважають угруповання типчакового степу.

Отже, басейн річки Чорний Ташлик - унікальний регіон, що відзначається:

1) високим ступенем компонентного літологічного, морфологічного, кліматологічного та біоторесурсного ландшафтного різноманіття, 2) високим значенням показників оцінок ландшафтного різноманіття рекреаційного та природоохоронного призначення, 3) пейзажною різноманітністю із значною кількістю атрактивних складових. Але ця територія з моменту заселення людиною піддається інтенсивному господарському впливу, що привело до значної її трансформації [2].

Основними чинниками антропогенної трансформації ландшафтів є вплив промислових підприємств, елімінація деревного покриву в результаті заготівлі деревини, перевипас, рекреаційне навантаження, а їх наслідком - порушення стабільності екологічних зв'язків.

Література:

1. Довкілля Кіровоградської області: статистичний збірник / Державний комітет статистики України, Головне управління статистики у Кіровоградській області. – Кіровоград, 2006. – 84 с.

2. Трансформація ландшафтних екосистем річкових долин Центрального Побужжя: Монографія / Г.Є. Гончаренко, С.В. Совгіра, О.Д. Лаврик, В.Г. Гончаренко. – К. Наук. світ, 2009. – 329 с.